

Dariusz Rozwadowski

Szkoła z Birmingham

Jak powstało kulturoznawstwo?

Czym jest kulturoznawstwo?

Jednym z kierunków na studiach wyższych jest kulturoznawstwo. Jak sama nazwa wskazuje, to po prostu dyscyplina naukowa zajmująca się badaniem kultury. Jeśli jednak zagłębimy się w historię jej powstania, odkryjemy niebezpieczne źródła, z których wyrasta. Po śmierci Maxa Horkheimera w 1973 roku Instytut Badań Społecznych we Frankfurcie nad Menem, który skupiał czołowych przedstawicieli neomarksizmu, stracił na znaczeniu. Wówczas niektóre jego koncepcje przejął i zaczął rozwijać Ośrodek Współczesnych Badań nad Kulturą (Centre of Contemporary Cultural Studies, w skrócie CCCS), nazywany potocznie szkołą z Birmingham, ponieważ powstał jako centrum badawcze przy Uniwersytecie w Birmingham w Wielkiej Brytanii. Ośrodek został założony w 1964 roku przez Richarda Hoggarta, aby prowadzić badania nad kulturą współczesną. Jako że wcześniej kultura rozumiana jako „całościowy sposób życia” nie była odrębnym przedmiotem żadnej z funkcjonujących dyscyplin akademickich, postanowiono powołać do życia specjalną instytucję¹. W ten sposób narodziły się tzw. cultural studies, w tłumaczeniu na polski: studia kulturowe, czyli – powszechnie znane – kulturoznawstwo. W początkowym okresie działalności dużo uwagi poświęcano badaniom literaturoznawczym, ponieważ większość twórców szkoły z wykształcenia było krytykami literackimi. Później skupiono się również na mediach, przede wszystkim audiowizualnych².

---

¹ Wróblewski M. (red.), *Kultura i hegemonia. Antologia tekstów Szkoły z Birmingham*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012, s. 32.

² Nyzio A., *Brytyjskie studia kulturowe a polski strach przed polityką* [w:] „Kultura popularna”, 2014, nr I (39), Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica, s. 56.

Powrót do Antonio Gramsciego

Przełomowe okazały się wydarzenia roku 1968. Wielu przedstawicieli Ośrodka brało czynny udział w rewolucji z tamtych lat. Zbiegło się to z zawirowaniami kadrowymi. Richard Hoggart przyjął propozycję pracy w UNESCO, a szefem szkoły z Birmingham został jego dotychczasowy zastępca Stuart Hall. Nowy dyrektor Centrum był zdeklarowanym marksistą i to właśnie ta ideologia stała się podstawą w koncepcjach pracy szkoły nad zagadnieniami kulturowymi. Należy podkreślić, że chodzi tutaj o marksizm w interpretacji włoskiego komunisty Antonio Gramsciego, ponieważ jego twórczość wykorzystano i uczyniono najistotniejszym elementem studiów kulturowych. Kluczowe okazało się pojęcie hegemonii, które rzuciło nowe światło na analizę mechanizmów władzy w społeczeństwie³. Gramsci uważał, że władza reprodukuje się głównie poprzez kulturę. W warunkach demokratycznych celem rządzących jest nie tyle wymuszenie posłuszeństwa, co uzyskanie dobrowolnego przyzwolenia. Sukces na tym polu może być odniesiony tylko wtedy, gdy grupa dominująca ustanowi hegemonię. Gramsci rozumiał ją jako strategię polityczną, dzięki której można skutecznie reprodukować ideologię. Proces ten polega na kształtowaniu zdrowego rozsądku, określaniu wzorców konsumpcyjnych, wyznaczaniu dominujących znaczeń i sensów, a wszystko to powinno być przenoszone na obszar kultury popularnej, która oddziałuje na miliony odbiorców⁴.

Moc kultury popularnej

Szkoła z Birmingham za Gramscim uznała, że decydującą rolę w reprodukcji ideologii odgrywa kultura popularna. To największe osiągnięcie Ośrodka, które pozwoliło neomarksistom odnosić tak spektakularne sukcesy w zdobywaniu społecznego poparcia. Zwrócenie

---

³ Rozwadowski D., *Marksizm kulturowy 50 lat walki z cywilizacją Zachodu*, Warszawa: Wydawnictwo Prohibita, 2018, s. 155.

⁴ *Ibidem*, s. 155-156.

uwagi na kulturę masową jako na czynnik, za pomocą którego można uzyskać hegemonię kulturową, stało się kluczem do zwycięstwa rewolucji. W swoich badaniach szkoła z Birmingham zajmowała się również kulturą młodzieżową, subkulturami czy funkcjonowaniem mediów. Powstawało w tym czasie wiele prac zbiorowych, których fundamentem był oczywiście marksizm. Rozważano w nich m.in. takie zagadnienia, jak: płeć, seksualność czy rasa⁵. U Gramsciego niezwykle ważną rolę odgrywają doświadczenie potoczne i zdroworozsądkowy obraz świata. To dwa najistotniejsze elementy hegemonii, które są oparte przede wszystkim na stereotypach i utartych wyobrażeniach, a przez to doskonale sprawdzają się jako narzędzia narzucania konformizmu oraz utrwalania status quo. Zdrowy rozsądek naturalizuje ideologię i sprawia, że jest ona postrzegana jako prawda objawiona. Pozwala to władzy umacniać najbardziej dla niej korzystny światopogląd i narzucać obywatelowi określoną ideologię, aby ten w sposób dobrowolny myślał tak, jak oczekują tego od niego rządzący⁶.

Polityka klasowa a przemysł kulturalny

Stuart Hall opracował teorię kodowania i dekodowania. Inspirował się koncepcją produkcji towarów stworzoną przez Karola Marksa i odszedł od linearnego modelu komunikacji, w którym występują nadawca, przekaz i odbiorca, na rzecz modelu strukturalnego. Wszystkie wydarzenia emitowane w telewizji Hall określał jako nasycone ideologicznie, ale dopiero wtedy, gdy były przez kogoś odbierane. Dyrektor CCCS wyraźnie dowartościował odbiorców oraz taktykę postępowania z treścią. Starał się udowodnić, że każde znaczenie może być negocjowane, w związku z czym da się dawać odpór mediom, a co więcej – wykorzystywać je do własnych celów⁷. Dla Halla media stanowiły jeden z głównych przedmiotów badań, ale najważniejszym

---

⁵ Drozda J., *O powrót kulturoznawstwa zaangażowanego. Wspomnienie o Stuarcie Hallu*, publica.pl, 05.03.2014, dostęp online: <https://publica.pl/teksty/wspomnienie-stuart-hall-42013.html>.

⁶ Rozwadowski D., *op. cit.*, s. 156.

⁷ Drozda J., *op. cit.*

była polityka i władza, a przede wszystkim sposoby, w jakie przejawiają się one w popkulturze. W jego opinii dotarcie do klasy robotniczej wymagało wykorzystania przemysłu kulturalnego w służbie rewolucji. W latach 90. zajmował się polityką różnorodności kulturowej. Był zwolennikiem szeroko pojętego multikulturalizmu, choć nie podchodził do niego zupełnie bezkrytycznie. Potrafił doskonale obserwować zjawiska społeczne. W 1991 roku mówił o wielkich sukcesach marksistowskiej „filozofii”, za sprawą której oblicze zachodniej cywilizacji ulega znaczącej zmianie. Oznaką tego procesu była coraz większa akceptacja dla idei relatywizmu kulturowego i światopoglądowego. Dokonywało się tzw. otwarcie na postulaty homoseksualistów, feministek czy mniejszości etnicznych i religijnych⁸.

Związki z Nową Lewicą

Brytyjscy komuniści, którzy opowiedzieli się za polityką destalinizacji i potępiili sowiecką agresję na Węgrzech (pacyfikacja buntu społecznego w Budapeszcie), zdecydowali się na zerwanie z Komunistyczną Partią Wielkiej Brytanii⁹. W 1956 roku marksistowski historyk Raphael Samuel założył w Londynie kawiarnię Partisan Coffee House, aby stworzyć miejsce spotkań dla członków tzw. Nowej Lewicy, czyli zachodnich marksistów, którzy dystansowali się od polityki Związku Sowieckiego. Do środowiska dołączył również Stuart Hall, który zainteresował się działalnością polityczną na kanwie rozłamu w brytyjskiej lewicy. W latach 1957-1959 czołowi przedstawiciele ruchu, czyli historycy E. P. Thompson oraz John Saville, wydawali pismo „The New Reasoner”, które w 1960 roku przemieniło się w „New Left Review”. Jego pierwszym redaktorem naczelnym został właśnie Stuart Hall. Nowy magazyn szybko wyrósł na główny organ prasowy Nowej Lewicy i był szczególnie wpływowy w czasie rewolucji lat 60., gdy młodzi radykałowie wychodzili na ulice Berlina, Paryża czy Rzymu. Pismo jest

---

⁸ Rozwadowski D., *op. cit.*, s. 158.

⁹ *A brief history of New Left Review 1960-2010*, newleftreview.org, dostęp online: <https://newleftreview.org/pages/history>.

wydawane do dziś i stanowi istotny głos w debacie akademickiej na Zachodzie.

Ukryty korzeń kulturoznawstwa

Szkoła z Birmingham powstała na marksistowskim fundamencie. Doprowadziła do narodzin studiów kulturowych, które w badaniach nad kulturą posługują się takimi koncepcjami, jak: ideologia, hegemonia, władza, tożsamość, opór czy płęć kulturowa. Jednym z najważniejszych osiągnięć Ośrodka było podkreślenie znaczenia kultury popularnej w narzucaniu milionom odbiorców postaw i zachowań o charakterze ideologicznym. Przedstawiciele Centrum widzieli w niej instrument, za pomocą którego można dokonać radykalnej przebudowy społeczeństwa. Zainspirowani teorią hegemonii kulturowej Antonio Gramsciego zrozumieli, że radio, film, teatr czy sztuka mają nie tylko być źródłem rozrywki i przyjemności, ale równocześnie powinny stanowić narzędzie służące edukowaniu odbiorcy i wpajaniu mu określonej ideologii. W swojej koncepcji kulturę uczynili areną działań politycznych. Ośrodek Współczesnych Badań nad Kulturą, mimo że został zlikwidowany w 2002 roku, na trwałe przeszedł do historii, tworząc podbudowę dla wielu lewicowych teorii społecznych¹⁰. Kulturoznawstwo jako osobna dziedzina akademicka już u swoich fundamentów jest skażone ideologią marksistowską.

Z tego powodu zamiast stanowić neutralne narzędzie do opisywania ludzkich kultur, stanowi oręż do zwalczania chrześcijańskiego dziedzictwa Zachodu.

---

¹⁰ Curtis P., *Cultural elite express opposition to Birmingham closure*, theguardian.com, 18.07.2002, dostęp online: <https://theguardian.com/education/2002/jul/18/highereducation.socialsciences>.